

rima te diplomatska analiza isprava koje su izdavali. Poglavlje je zaključeno arhontološkim popisom križevačkih zemaljskih župana.

Iduća su poglavlja »Bibliografija« (143–145) i »Karta« (147–148). U potonjem poglavlju su dvije karte koje prikazuju opseg i smještaj križevačkog županata.

Slijedi središnje poglavlje »Documanta« (149–225) u kojem je kronološki transkribirano 65 dokumenata. Nakon rednog broja isprave slijedi datum i mjesto izdavanja (ukoliko postoji). Prije transkripcije se na latinskom jeziku donose regesti s navođenjem pravnog čina opisanog u ispravi i imena izdavača. Iznesena je i opisana forma u kojoj je isprava sačuvana (original, prijepis, prepisani sadržaj, samo spomen), te signature arhivskih fondova u kojima su isprave pohranjene. Kod originalnih isprava nalazimo podatak o materijalu, mjerne u centimetrima, mjesto i vrijeme pečaćenja.

Na kraju knjige se nalaze indeksi »Indices« (227–255) s osobnim i zemljopisnim imenima, odnosno pojmovima koje nalazimo u transkribiranim ispravama za lakše razumijevanje samih isprava. Kako je uobičajeno, knjiga je zaključena s »Bilješka o autoricama« (259–261).

Objavljena građa je zaokružena cjelina koja obuhvaća područje sjeverozapadnog dijela srednjovjekovnog kraljevstva Slavonije – križevački županat, te sačuvane isprave zemaljskih župana kao čelnika lokalnih zajednica nižeg plemstva. Knjiga je vrijedna zbog činjenice da je tematski ista građa pohranjena u nekoliko različitih arhiva sada objedinjena na jednom mjestu. Ovom je knjigom također postavljen temelj budućim istraživanjima zemaljskih župana kao važnog srednjovjekovnog društvenog sloja.

Ana Biočić

Gradivo za povijest istočnoga Jadrana u ranom novom vijeku, svezak I, Spisi zadarskoga bilježnika Antonija Calogere (1768. – 1770.), prir. Juraj BALIĆ – Lovorka ČORALIĆ – Filip NOVOSEL; kazala izradili Juraj BALIĆ – Maja KATUŠIĆ – Filip NOVOSEL, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. LVII, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2014., 519 str.

Knjiga koja se ovdje predstavlja početak je objavljivanja serije arhivskih dokumenata pod zbirnim nazivom *Gradivo za povijest istočnoga Jadrana u ranom novom vijeku*. Riječ je o velikoj količini dosad neobjavljene građe. Gradivo koje je ovdje objavljeno pohranjeno je u Državnom arhivu u Zadru, koji je, osim Archivio di Stato di Venezia, središnja pismohrana za proučavanje povijesti većega dijela istočnoga Jadrana od srednjega vijeka do modernog doba. Interes priređivača prve knjige bio je usmjeren prema bilježničkim spisima proizašlim iz pera zadarskoga javnog bilježnika Antonija Calogere u razdoblju njegova rada od 1768. do 1772. godine. Dokumenti (bilježnički ugovori, odnosno instrumenti) odnose se izravno na grad Zadar i njegovu kopnenu te otočnu okolicu. Valja napomenuti kako je prikazano izdanje nastalo kao rezultat suradnje na dva projekta – *Hrvatski istočnojadranski prostor i Mletačka Republika u ranom novom vijeku* Hrvatskog instituta za povijest i *Latinički izvori, studije i pomagala za društvenu*

i gospodarsku povijest Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu.

Podatci o bilježniku Calogeri, prema dosadašnjim istraživanjima, nisu opsežni. Nekoliko pojedinosti se doznaje iz oporuke njegove supruge Antonije te iz matičnih knjiga umrlih pohranjenih u Nadbiskupskom arhivu u Zadru. Činjenica da je Calogera umro iste godine kada je i datiran posljednji spis koji je kao zadarski bilježnik napisao, rasvjetljuje razloge njegova relativno kratkog djelovanja. Spisi koje je napisao imaju ukupno tri svežnja (buste). Prva busta sadrži instrumente (*Atti*) podijeljene u dva podsvežnja: *Fascicolo primo* i *Fascicolo secondo* (u svakom se nalaze po dva protokola). Druga je busta podijeljena na svežnjice od tri do devet, dok se u trećoj busti nalaze nenumerirani slobodni listovi često bez datacije i pravilnog kronološkog slijeda.

Serijski *Gradivo za povijest istočnoga Jadrana u ranom novom vijeku* otvara se objavljivanjem Calogerinih bilježničkih spisa iz prvog podsvežnja *Fascicolo primo* prve buste. Radi se o dvama protokolima, a prvi opsegom veći (185 dokumenata) obuhvaća razdoblje od 2. veljače 1768. do 28. svibnja 1769. godine. Drugi je datiran od 1. lipnja 1769. do 11. lipnja 1770. godine te ima 150 spisa. Prema sadržajnoj strukturi oba protokola pretežito se radi o dokumentima koji se odnose na podjeljivanje punomoći. Potom nalazimo kupoprodajne ugovore, novčano poslovanje, miraze te u manjoj mjeri sporazume, ugovore o zakupu i darovnice.

Zahvaljujući dokumentima moguće je otkriti brojne sastavnice iz društvenoga i gospodarskoga svakodnevlja Zadranu u drugoj polovici 18. stoljeća. U tom smislu je razvidno kako su Zadranu, kao i stanovnici njegove otočne i kopnene okolice, najviše poslovali zemljom. Osim zemlje, trgovali su i kućama, okućnicama, vrtovima, stanovima, građevinskim terenima, robom: ulje, vino, masline, slane srdele, začini. Prisutna su jednostavna kreditiranja manjih novčanih iznosa, ali i složenije poslovanje koje uključuje niz aktera, veće novčane iznose i zamršeniju pravnu proceduru. Svakodnevni život i kultura stanovanja zadarskih plemkinja i pučanki ogleda se u brojnim ugovorima o mirazu.

Vrijednost je Calogerinih dokumenata zastupljenost svih društvenih slojeva, zanimanja i zvanja: odvjetnici iz plemićkih obitelji, obrtnički majstori, mornari, trgovci, liječnici, doktori prava, državni službenici, vojnici, časnici, duhovne osobe, težaci, kućna posluga. Uz prisutnost raznih društvenih skupina ili pojedinaca, nalazimo i raznolike etničke i vjerske pripadnike kao potvrdu tadašnjeg položaja Zadra – vodeće mletačko upravno i političko uporište na dalmatinskoj obali.

Nakon »Uvodnih napomena« na hrvatskome (5–12), engleskom (13–21) i talijanskom jeziku (22–29) dolazi središnji dio knjige podijeljen u dva dijela. Prvi dio »I. Atti: protocollo primo (1768. – 1769.)« (31–287) sadrži transkripciju svih 185 dokumenata prvog protokola iz *Fascicolo primo*. Drugi dio »II. Atti: protocollo secondo (1769. – 1770.)« (289–468) sadrži transkripciju također svih 150 dokumenata drugog protokola istog podsvežnja. Spisi su objavljeni u integralnom prijepisu, kronološkim slijedom, odnosno originalnim poretkom u kojem su pronađeni. Dokument započinje nadnevkom i registrom na hrvatskom jeziku, zatim dolazi cjelovit prijepis svakog pojedinog spisa. Pri transkripciji priređivači su nastojali u većoj mjeri poštivati izvornost rukopisa zadržavanjem pravopisnih osobina svakog dokumenta. Neujednačenost pravopisa samog Calogere rezultat je neujednačenosti transkribiranih dokumenata na nekim mjestima.

Nakon prijepisa dokumenata nalaze se »Kazalo osobnih imena« (469–498), »Kazalo mjesta« (499–503) i »Kazalo stvari« (505–512), koji olakšavaju korištenje građe. Knjiga je zaključena s pet likovnih priloga (»Prilozi«, 513–517).

Ovom se edicijom počelo raditi na objavljivanju izvornog arhivskog gradiva o povijesti istočnoga Jadrana u ranome novom vijeku. Radi se o građi koja je bila gotovo sasvim zanemarena u hrvatskoj historiografiji za razliku od razdoblja srednjeg vijeka iz kojeg je objavljeno više zbirki arhivskih vrela. To je upravo i vrijednost knjige jer izravno svraća istraživačku pozornost na istočnojadransku povijest u ranom novovjekovlju i potiče daljnja istraživanja obilja slične građe.

Ana Biočić

Savo MARKOVIĆ, **Stanovništvo srednjovjekovnog Bara**, NIP »Gospa od Škrpjela«, Perast, 2014., 972 str.

Povijest grada Bara (Tivari, Antivari) u svojim je temeljnim odrednicama, ponajprije kada je riječ o srednjovjekovnome i dijelu ranonovovjekovnoga razdoblja, sastavni dio zbivanja koja su se odnosila na pretežit dio istočnoga Jadrana. Knjiga koja se ovdje prezentira, autora Sava Markovića, rođenjem Baranina, višegodišnjega pomnog pregaoca u istraživanju svekolikih povijesnih sastavnica grada Bara i njegove okolice, znatno je proširena i dorađena verzija doktorske disertacije uspješno obranjene na Sveučilištu u Zadru 2011. godine.

Početnu cjelinu knjige čini opsežni »Uvod« (9–56) u sklopu kojega autor obrazlaže potrebitost obrade ove teme, razlaže primjenjenu metodologiju rada te kritički navodi temeljne uporabljene izvore i literaturu. Autor napominje da su temeljni razlozi odabira navedene teme zasnovani na potrebi obrade pojedinih pitanja iz srednjovjekovne povijesti Bara te da sam naslov rukopisa uključuje i cijeli niz drugih istraživačkih pitanja i zadire u sveukupnost sastavnica koje tvore povijesnu predodžbu grada. U osvrtu na izvore i literaturu naglašava važnu činjenicu – nesačuvanost arhivske građe za srednjovjekovno razdoblje u samome gradu Baru – koja je u velikoj mjeri odredila način i tijek istraživanja (neophodna uporaba sekundarne arhivske građe pohranjene u pismohranama od Mletaka i Rima do Kotora, Dubrovnika i Zadra).

U cjelini »Opšti politički okviri« (57–82) autor pregledno razlaže državno-političke okvire, odnosno pripadnost Bara i barskog područja od 11. stoljeća do osmanskoga zauzimanja grada 1571. godine, s osvrtom i na stanje u 17. stoljeću. Vrlo se detaljno iznosi kronologija uključenosti Bara u sastav Duklje (Zete), bizantske države, Raške, države knezova Balšića, humskog vojvode Stjepana Vukčića Kosače, Mletačke Republike i – naposljetku – Osmanskoga Carstva. S obzirom na činjenicu da su konkretne državno-političke okolnosti u nemaloj mjeri utjecale na druge razvojne sastavnice iz srednjovjekovne prošlosti Bara (gospodarsku, demografsku, crkvenu, kulturnu sastavnicu), ova je cjelina neophodna radi stjecanja saznanja o općim prilikama u Baru i na širem barskom području kroz više stoljeća povijesnoga razvoja.